

GHIA A SU "PANTHEON" DE IS ARBOREAS *in Santu 'Èngiu*

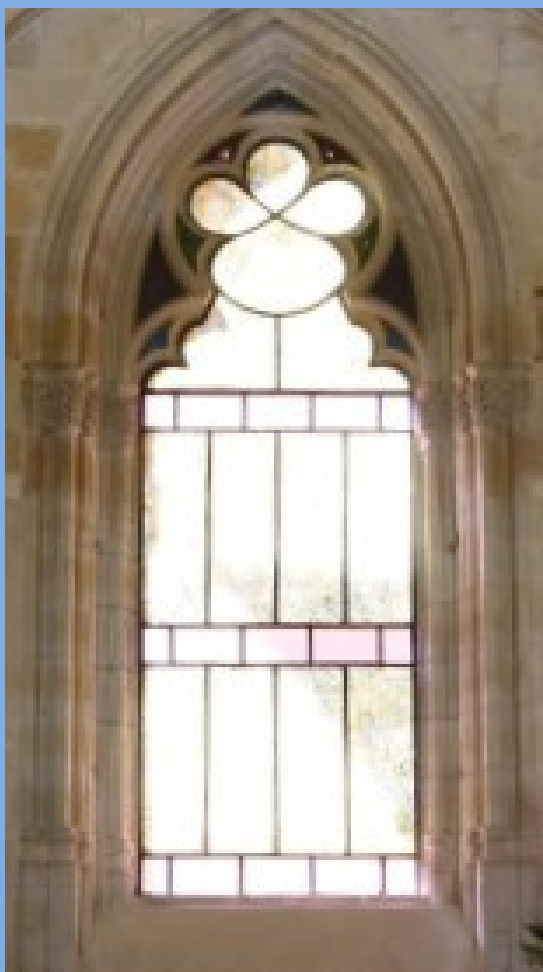

Regione Autònoma de Sardigna
Regione Autonoma della Sardegna

Comunu de Santu 'Èngiu

Progetu finantziau cun su dinai de sa Regione Autònoma de Sardigna cunformas a sa L.482/99 e a sa L.R. 22/2018

Regione Autònoma de Sardigna
Regione Autonoma della Sardegna

Comunu de Santu 'Èngiu

S'iscritu e is fotografias funt de su libburu de Giuseppe Spiga "Guida al "Pantheon" degli Arborea a San Gavino Monreale", Carlo Delfino Editore, 1992.

Is fotografias de pàg. 5, 8 funt pigadas de su giassu:

www.monumentisangavino.it

Sa de duas fotografias de custa pàgina est pigada de su giassu:

www.sangavinomonreale.net

Sa tradutzioni e s'impaginatzioni gràfica funt de Annalisa Caboni, operadora de s'Ufítziu de Língua Sarda de su Comunu de Santu 'Èngiu, in su cuntestu de su progetu "Terras de Marmilla Linas e Campidanu", finantziau cun su dinai de R.A.S. cunformas a sa L.482/99 e a sa L.R. 22/2028.

ISTERRIDA

Is immàginis de is úrtimus soberanus de Arborea: Marianu IV, Ugoni III, Lionora cun is fillus Federicu e Marianu V e su pobiddu Brancaleoni Doria, isculpius in cuatro consolas de s'àbsidi de sa Crésia de Santu 'Èngiu, in sa bidda campidanesa chi tenit su matessi nómini, chi Professor Casula at iscobertu e iscerau, tenint una grandu importàntzia po s'istória de sa Sardigna, ca funt is primus testimóngius materialis de s'única tzivilidadi istórica locali de s'Ísula e si cunfirmant su chi is istúdius istitutzionalis de Casula etotu e de s'iscola sua si iant giai propostu po médiu isceti de s'esàmini de is fontis documentàrias iscritas.

De su passau de custu períodu, difatis no abarrat praticamenti nisciuna àtera memória materiali direta chi ndi arregordit sa tzivilidadi e sa cultura cosa sua, chi no est istétia segunda a nisciunus de is àterus istadus fedalis italianus e europeus. Su Mediuevu giudicali, chi a dolumannu is sardus etotu connoscint pagu o giai nudda, est istétiu de siguru su momentu prus interessanti e eciseri de s'istória cosa nosta, poita prus o mancu mesu millénniu, de su de 9 a su de 15 sèculus, s'Ísula, líbbera e independenti de is dominatzionis istràngias, fiat arrannéscia sa primu e única borta a si donai organizatzionis políticas avanzadas meda, cun istitutzionis democráticas perfetas codificadas in unu "Corpus" de lei iscritas (cartas de logu), abarradas in vigéntzia fintzas a s'Otuxentus cun sa Carta de Logu de Arborea.

Cun totu chi, po cantu potzat parri de no crei, est de is úrtimas cinciddas de s'istória ecisera de sa Sardigna giudicali chi nascit cussu "Regnum Sardiniae et Corsicae" bófiu in su 1297 de Papa Bonifàssiu VIII e narau iscéti Rénniu de Sardigna a incumentzai de su Cincuxentus, chi cun una istória trumentada, peri bias longas e tortuosas, lompit fintzas a su Risorgimentu e a s'Unidadi de Itàlia de su 1861.

Ma si oi, de custu passau de s'Ísula si est giai giai pérdiu s'arregordu, s'iscoberta de Professor Casula si ddu torrat a proponni cun totus is problemas ma puru cun totu s'ecisu sémpiri biu e attuali cosa sua.

INTRODUTZIONI

Candu, faci a su 1347–1453, fiat incumentzada, a suta de su rénniu de Mariano IV de Bas Serra, re o giugi de Arborea, sa costruzioni de sa Crésia de Santu 'Èngiu Màrtiri, a curtu de sa bidda de Santu 'Èngiu, is acórdius de vassallàgiu chi iat istipulau a títulu personali cun is soberanus catalanus-aragonesus de su rénniu acanta, "Regnum Sardiniae et Corsicae", fiant giai giai isciusciaus, a pustis de unu períodu longu de guerra frida.

Po su mindigu de fontis documentàrias diretas, a oi no est simpli iscerai cun pretzisioni is càusas chi iant portau a s'acabbu de s'alleàntzia decennali intra de is Sardus-Aristanesus e is Catalanus-Aragonesus e cumprendi in cali manera si fiat cumprida sa "Traitoria" de is soberanus de Arborea chi, in cussus annus, e prus pretzisamenti a incumentzai de su 1353 –1364, iant cambiau política fintzas a decrai gherra a su "Regnum Sardiniae et Corsicae" e, duncas, a sa Corona de Aragona.

Cumentis si siat, segundu s'istoriografia prus retzenti, is arrexonis chi iant portau a sa gherra chi iat fatu arrui s'Arborea, s'úrtime istadu soberanu locali de sa Sardigna, e chi, in pràtiga, iat privau s'Ísula de un'istória, de un'istatualidadi e natzionalidadi cosa sua, andant circadas prus che totu in s'impossibbilitadi po is duus rénnius imperialistas de biri impari in su logu istrintu de un'ísula, ambaduis interessaus a constitui un'istadu unitàriu assumancu de sa Sardigna si non de sa Còrsica puru.

Cumentis giai si iscit, su "Regnum Sardiniae et Corsicae" creau de Papa Bonifàssiu VIII in su 1297, a s'incumintzu fiat iscèti un'astratzioni costitutzionali e no un'entidadi territoriali bera e própia: cumpostu, duncas, non de su territóriu ma de su nómini de is duas ísulas turrénicas.

Intamis, diferenti meda fiat s'orígini e s'istória de su Rénniu de Arborea, s'úrtime giudicau iscampau de is cuatru istadus localis isparéssius in tempus e maneras diferentis: Casteddu in su 1257 – 58, Torres o Logudoru in su 1259 -72 e su de Gaddura in su 1288-98.

S'Arborea cumentis a is àterus giudicau fiat unu rénniu soberanu, cunformas a su printzípiu "Non recognoscens superiorem", cun istituzionis giurídicu-amministrativas e istrumentus de guvernu de un'istadu medievali perfetamenti organizau chi, in prus, non fiat patrimoniali ma superindividuali, giai chi aparteniat no a su rei e ma a su pópulu.

Su territóriu s'isterriat prus o mancu de is montis de su Marghine a s'altura de Uddusò e de is montis de su Gennargentu a Cabu Pècora, a is montis de sa Meurreddia (Sulcis) e de su Sarcidanu fintzas a sa Marmilla.

Su rénniu, cun capitali Aristanis, fiat pretziu amministrativamenti in trexi curadorias: sa Barbàgia de Brevie (o de Meana), sa Barbàgia 'e Ollolai,

Barigadu (o parte Barigadu o Fordongianus) Bonorzuli (o Bonurzuli), Campidanu Magiori (o de Crabas), Campidanu de Milis (o Parte Milis), Campidanu de Simaxis (o de Aritanis o Parte Simaxis), Guilcièr (o Parte Gilcibèr o Ozier Reàl), Mandrolisai (o Mandra Olisai), Marmilla, Montis (o Parte Montis o Montàngia), Useddus (o Parte Usellos), Valentza (o Parte Valentza), e Brabaxiana. Donniunu de custu distretus amministrativus includiat prus biddas naradas “ville” e a cabu teniant unu curadori chi gestiat s'amministratzioni e s'atividadi giuditziària minori e subraintendiat a s'operau de is agentis régius de su territóriu postu a suta sa giurísditzioni cosa sua.

Dónnia bidda chi dipendiat de su cabulogu de sa curadoria, intamis, teniat unu majori chi esertzitèt is operatzionis de politzia in su distretu cosa sua e ajudat su curadori in sa giustítzia de primu istàntzia.

Totus is biddas, in prus, teniant unu territóriu comunali cosa insoru e terras chi fiant de s'istadu: su logu. In sa positzioni prus arta de su giudicau – chi teniat: unu parlamentu, Corona de logu; unu demàniu o rennu; leis suas; istituzionis (cartas de logu); divisionis amministrativas naradas curadorias; làcanas; insénnias istatalis; cantzillerias, e aici sighendi – nci fiat su soberanu, narau in latinu medievali “iudex” e in sardu judike, chi fundàt s'autoridadi sua non iscèti in su diritu ereditàriu ma puru in s'arreconoscimentu de su “imperium” de parti de sa Corona de Logu, cumposta de is arrapresentantis de is biddas e intra de custus is majorales chi fiant is esponentis prus importantis siat po eréntzia siat po arrichesa.

Mancai is cuntrastus sighius cun is àterus giudicaus, chi a palas teniant is Repúblicas de Pisa e Genova, s'Arborea si fiat apoderada in vida prus a longu de custus, lompendi fintzas a su de 15 sèculus, afortiendi e acumprendi, respetu a is àterus istadus, is istituzionis e sa cultura cosa sua. Ma si meda s' iscit riguardu a is istruturas sotzialis e políticas de s'Arborea e de is àterus rénnius, pagu crara, intamis, est s'orígini insoru.

Is istóricus oramai arreconoscint s'ipótesi chi is cuatru entidades istatalis si siant formadas intra de su de 8 e 9 sèculus, candu is bardanas de is Aràbbus e de is Bérberus islamizaus iant incumentzau a ferri is costeras de s'Ísula e su governu de Bisàntziu non fiat prus capassu de defensai custa províntzia atesu de s'Imperu.

De custu momentu incumentzat cussu percursu longu de autonomia chi acabbat a sa fini de su de 9 sèculus o in primus annus de su de 10 sèculus, candu oramai is giudicaus sardus de distretus amministrativus bizantinus fiant bessius istadus perfetus.

A s'acabbu de su 1200, de custas entidades istatalis abarràt in peis iscèti su Rénniu de Arborea, in s'interis, atesu de sa Sardigna, in Roma, si fiat

preparendi sa fini sua puru.

Difatis, cumentu giai arregordau, in su 1297, Papa Bonifàssiu VIII cun sa tarea de fai acabbari sa Gherra de su Vésperu e po ndi tirai de mesu una de is càusas prus importantis de is gherras intra de Pisa e Genova, iat fatu po contu suu, chentza chi in s'Ísula si ndi isciat nudda, duus atus in unu: iat creau su "Regnum Sardiniae et Corsicae" e su 4 de abrili de cuss'annu etotu dd'iat infeudau a Giacomu II rei de Aragona, chi bessiat soberanu puru de custu rénniu nominali.

A su momentu de sa deccraratzioni de su Papa, su "Regnum" fiat iscéti un'entidadi giurídicu-istitutzionali astrata, una de is tantis initziativas de sa Crésia, destinada a si perdi in su tempus si non si fiat fata po médiu de s'ocupatzioni de su territóriu, poita, in realidadi s'atu de su Papa non fiat àteru chi una "licentia invadendi".

A s'inghitzu, alleaus fielis de is reis de su "Regnum Sardiniae et Corsicae" fiant própiu is reis de s'Arborea.

Su giudicau, intzaras, ddu guvernant is discendentis de un'eréntzia catalana famada: is Bas -Cervera, lómpius a Aristanis faci a sa mitadi de su de 12 sèculus, in su tempus de Barisone I, po si imparentai cun sa dinastia rennianti de is Lacon- Serra. E fiant própiu custos soberanus, acapiaus a istrintu de vínculus de parentela cun is reis catalanus chi, a pustis iant cuncontrastau po arraxonis chi giai iscieus, de su 1353-64 a su 1410-20, sa realizatzioni de su "Regnum" chi non si est mai cumprida de unu totu, ca sa Còrsica non dd'iant mai conchistada.

De su 1323 a su 1353, su "Regnum" si identificàt cun is territórius sardupisanus, est a nai is ex giudicaus de Casteddu, Gaddura e parti de su Logudoru chi is catalanus iant conchistau cun is armas luegas a pustis s'isbarcu insoru in Palmas de Sulcis in su mesi de làmparas de su 1323.

Intamis, de su 1353 fintzas a su 1409, in fatu a sa lota contras a s'Arborea, su "Regnum" si ismenguat o si ammanniat a segunda de is situatzionis políticas de su momentu, fintzas a si arreconnosci de fatu cun su territóriu de totu s'Ísula su 19 martzu de su 1410 e de diritu su 17 de austu de su 1420, candu s'úrtimu istadu soberanu locali, oramai bintu e pretziu, a pustis de sa batalla tràgica de Seddori, dd'iant ridúsiu in Marchesau de Aristanis, ca s'úrtimu soberanu aristanesu, Guglielmo III de Narbona – Bas iat arrenúntziau a is mandus giudicalis.

Diaici, cun s'uniformidadi istatuali de s'Ísula narada "Regnum Sardiniae et Corsicae" fintzas a su '500 e iscéti Rénniu de Sardigna fintzas a su 1861, isparessit sì ispera de is sardus de una Sardigna líbbera, indipendenti e meri de sa preneta cosa sua.

Su "Pantheon" de is Arboreas

Sa crésia giudicali de su Trexentus intitulada a Santu 'Éngiu Màrtiri, in s'oru de sa bidda de Santu 'Éngiu – chi in su Mediuevu fiat cabulogu de Bonurzuli, curadoria importanti de s'Arborea, a sa luxi de is iscobertas de Prof. Cesare Casula chi, in is immàginis de is cuatro consolas de s'àbsidi at iscerau tres generatzionis de reis o giugis de Arborea: si podit nai – a arrexoni – unu "pantheon" tzelebrativu de is úrtimus soberanus aristanesus. Difatis, caraterizant sa crésia, chi immui est aunida a s'Istitutu de is Mòngias de su Cenadroxu Coru Addolorau e Immaculau de Maria, sinnificaus allegóricus e símbolus istatualis de s'Arborea isculpius – paris cun is immàginis de Marianu IV, Ugoni III, Lionora cun is fillus Federicu e Marianu V e su pobiddu Brancaleoni Doria – no isceti in is guarnissas de s'arcu triunfali, in is trancafilus e is consolas de is biforas ma puru in is istantis de s'intrada laterali e, fortzis, in orígini puru in sa contracrai de s'àbsidi torrau a manixai in tempus prus retzentis. De seguru, su detau istóricu istravanau, fatu prus cun propóitus didascàlicus che no estéticus-decorativus, sighiat puru in is pinnas de muru de s'àbsidi, unu tempus totu afriscaus ma chi oi lassant a biri iscéti e pagu su disénniu preparatóriu iscoloriu.

Segundu Prof. Casula, su ai aciapau is immàginis de is soberanus d'Arborea, est de importu mannu po finis iscientíficus, ca si donant su primu testimóngiu istatuàriu de sa tzivilidadi giudicali ecisera ma pagu connota e si cunfirmat in manera difinitiva su chi is istúdius istóricus e istitutzionalis si iant propostu po médiu de s'esàmini de sa documentatzioni iscrita.

De su momentu chi Mariano IV cumparit isculpiu a manca de s'arcu triunfali, "in carnu evangeliu" est a nai in positzioni primària respetu a is àteras immàginis isculpidas, tocat a pentzai, po lógica, chi sa crésia dd'iat bófia e pentzada cumentu a capella palatina (a curtzu de is bàngius de Santa Maria de is Àcuas e de su Casteddu de Murriali, unu tempus residéntzia istadiali de is Arboreas), própiu cussu soberanu in s'annu de s'incoronatzioni, in su 1347, ca custa data est intzídida in caràtiris góticus in una perda de su motivu ornamentali de s'arcu de su lavabbu. A s'acabbu, de un'iscritzioni in língua sarda chi unu tempus fadiat parti de is afriscus de s'àbsidi, si iscit chi sa crésia dd'iat cunsagrada – a trabballus acabbaus – lunis 25 de Donniasantu de su 1387 (1388 segundu sa datatzioni pisana, intzaras in vigéntzia in s'Arborea) s'obispu de Teraba Francesco Vasanelu (o Pasarinu).

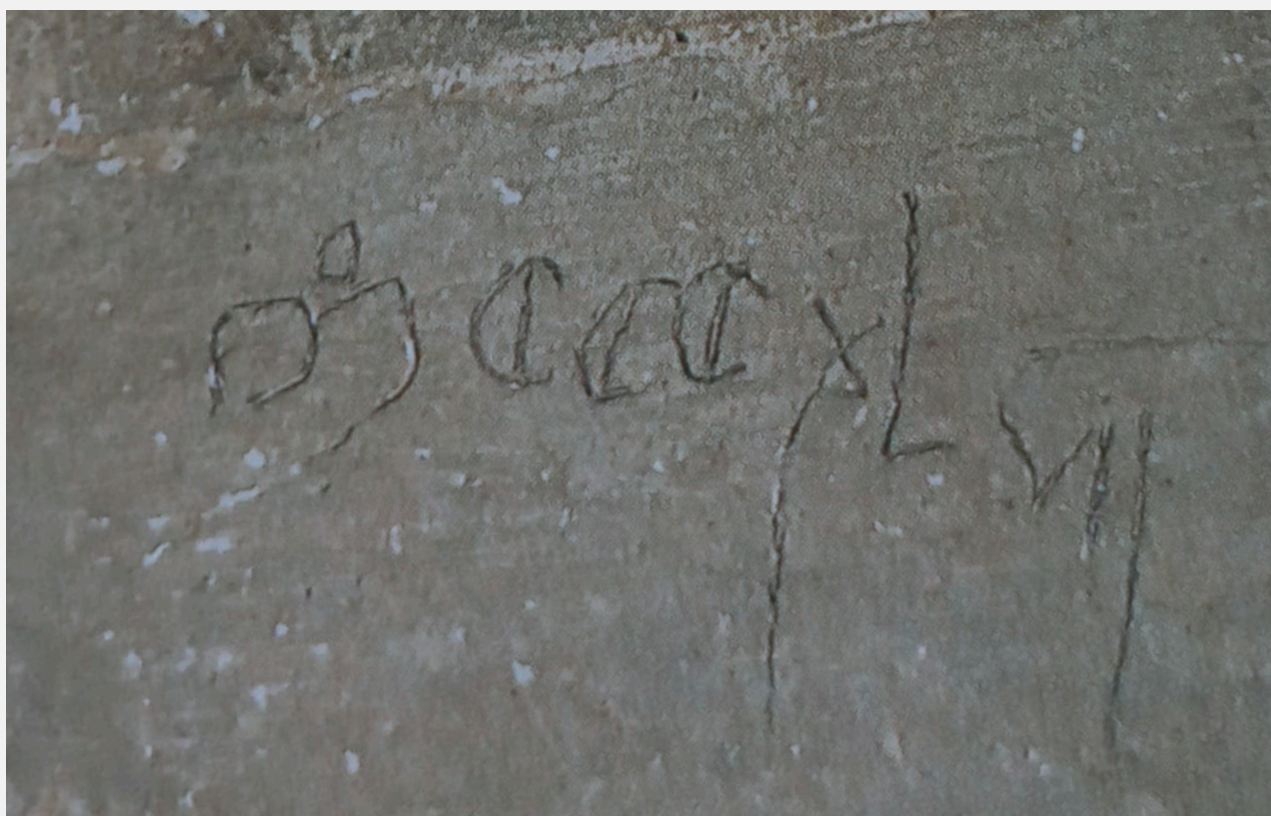

Lavabbu

Contracrai de s'absidi

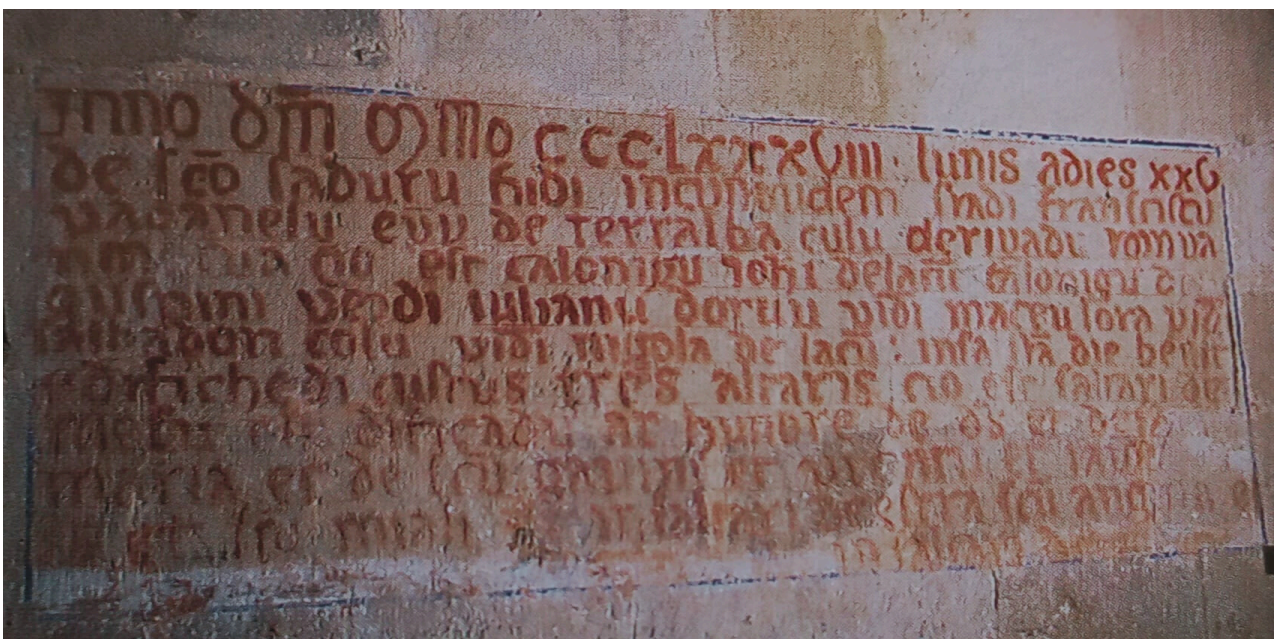
Data intzídia in una perda de s'absidi

S'epigrafi, fortzis iscrita custa puru in caràtiris gòticus – ma oi chentza de un'identidadi paleogràfica pretzisa po nexi de is trabballus mali fatus a s'acabbu de s'Otuxentus – in sa letura noba chi ndi donat Prof. Casula in s'arrelata iscientífica intitulada "La scoperta dei busti in pietra dei re o giudici d'Arborea: Mariano IV, Ugone III, Eleonora con Brancaloneone Doria", e pubblicada in sa rivista de su C.N.R. "Medioevo. Saggi e Rassegne 9 ed. ETS Pisa, 1985 – si ligit: Anno D(o)m(ini) M(illesi)mo CCC LXXXVIII: lunis a dies XXV // de S(an)cto Sadurru fudi in cust[a] [e]cles[ia] fradi Franciscu // Vasanelu ev(iscov)u de Terralba cu lu derivadu romua // [..m?] /s/ua cio est calonigu Joh(ann)i de Lacu(n) calonigu de // Guspini ve(r)di Julianu d.Oruu virdi Mateu lora vi(r)di // Salvadori Colu vi(r)di Nigola de Lacu(n): in sa s(an)ta die bene//

edifichendi custus tres altaris cio est s.altari de //mesu est edificadu at hunore de D(eu)s et de S(an)c(a) // Maria et de S(an)c(t)u Gavini e Prontu et Janu[ariu] // et S(an)c(t)u miali in s.altari de [d]estra S(an)c(t)u August[inu]...

Intamis, una trascritzioni fata in primus de su 600 de padri Salvatore Vidal narat aici:

Anno Domini millesimo CCCLXXXVIII, lunis a dies XXV de Santu Sadurru fudi custa ecclesia benedita de Franciscu Pasarinu episcopu Terralba, cun su curadu loanni ... et calonicu loanni de lana de Guspini Perdu Iulianu d.Orrù, preidi Mateu Sora, preidi Salvadori Collu, preidi Masala de Laconi. In sa dita die reedifiquedi custus tres altaris, co est: s.altari de mesu ad honore de Deus et de sa Virgo Maria, et de santu Gavinu et Protu e Ianuariu et santu Miali, et in s.altari de terra santu Agustinu et santu ...

Sa costruzioni de sa crésia dd'iant s'ighida in tempus e in maneras diferentis, fortzis po nexi puru de is acotéssius políticus tràgicus chi iant interessau s'ísula chi in cussu tretu de séculu iat biu in lota de una parti, s'istadu ibbéricu de sa

Corona de Aragona e, de s'àtera, su rénniu locali de s'Arborea: su primu intentzionau a cumpriri de unu totu su "Regnum Sardiniae et Corsicae" e su segundu determinau a defensai s'indipendéntzia e soberania cosa sua.

*Marianu IV de Bas-Serra, rei o giugi de Arborea
(1329-1376)*

*Ugoni III de Bas-Serra, rei o giugi de Arborea
(1337-1389)*

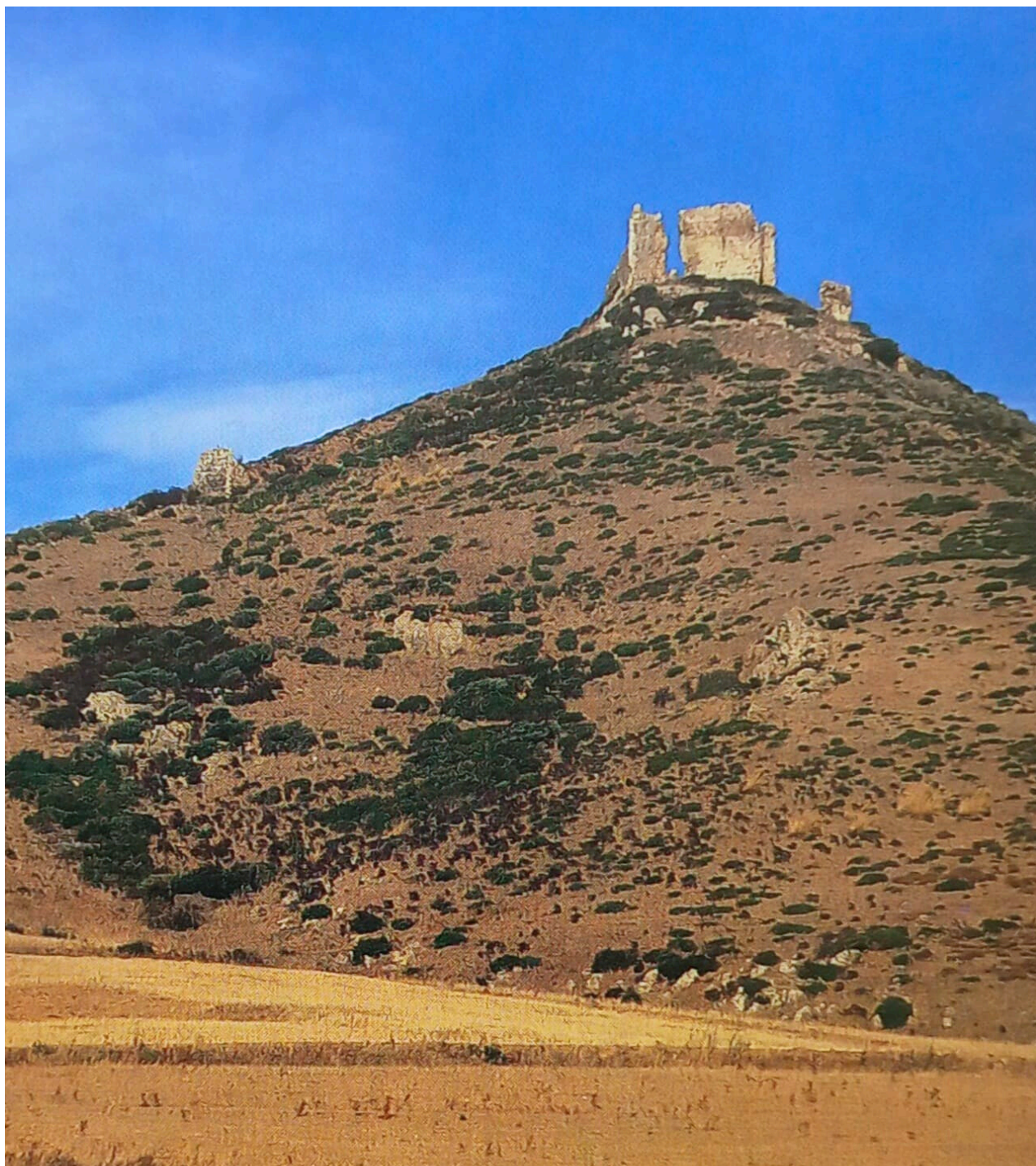
*Lionora de Bas-Serra, regenti de Arborea
(1354-1402/4)*

*Brancaleone Doria, sennori de Monteleoni
(1337-1409)*

De is bàngius antigus de Santa Maria de Is Àcuas, chi in su Médiuevu trastigiànt puru is soberanus aristanesus, immui n'lest isceti sa crésia cun su matessi nómini, a curtzu de is impiantus modernus de arritzidura. Su santuàriu ndi dd'iant pesau faci a su de 17 sèculus a suba de is arruinas de unu logu de cultu chi esistias in antis, torrau a sa luxi in su 1923 in s'interis de is trabballus po torrai a fai su pomentu, innui a suta iant iscerau una forada po interrai mortus innui ddoi fiant - segundu su Martirológiu de sa Crésia sarda - is corpus de is màrtiris Chisiano e Passo. A pustis de is úrtimus trabballus de restàuru, su fàbbricu si presentat a una navada iscéti, ritmada de una série de arcus góticus chi apoderant sa crabetura de linna. In foras, a su costau de su fàbbricu ddoi at aposenteddus, cumbessias, chi in orígini serbianat po arritziri is pellegrinus. In s'afatziada ddoi at una fentana tunda chi fait intrai luxi a intru. Is su costau setentrionali ddoi at unu campanili a vela a una luxi iscéti.

Su casteddu de Murriali chi, de siguru, fiat unu de is prus importantis de s'Arborea po sa positzioni geogràfica particulari, a curtzu de sa lìnìa de làcana chi pretziat su giudicau de Casteddu de su de Arborea, ndi dd'iant pesau in unu perìodu no pretzisau ma in antis de su de 12 sèculus. Difatis, po lògica, sa costruzioni si depit atribbuiri a candu, pagu a pustis de su Milli, sa preséntzia de elementus políticus pisanus e genovesus iat fatu nasci in s'Ìsula una situatzioni de cumpetizioni perigulosa intru de is cuatru istadus soberanus localis de Casteddu, Torres o Logudoru, Gaddura e Arborea. Cunsighéntzia pronta de custus acotéssius fiat istétia chi is fortalesas non fiant prus indirizadas a sa defensa de is costeras ma a sa defensa de is làcanas internas e de is territórius a curtzu prus importantis. Su casteddu fortificau de Murriali, duncas, parit arrespúndiri pròpiu a cust'abbisóngiu aici cumentis is arroccas de Arcuentu, Marmilla, Barumele, e aici sighendi ..., chi si fiant aciuntas a àteras fortalesas chi giai esistiant in s'Arborea cumentis, po esémpiu, sa fortaleza de Crabas innui iat agatau refúgiu Barisoni I de Lacon - Serra in s'interis de s'ocupatzioni de su giudicau in su 1164.

In dónnia manera, s'istemma de is soberanus aristanesus – sa Mata Bogada de fundu de arréxinis in campu biancu – isculpiu a manca de Mariano IV si assegurat chi sa costruzioni de s'àbsidi non est de prima de su 1353.

Difatis, a incumentzai de cuss'annu, is giugis de Arborea, in fatu a sa iscuncordadura de is acórdius de vassallàgiu cun sa Corona de Aragona su 20 de Cabudanni de su 1323, non poniant prus, cumentis a atu de omenàgiu personali, in is istemmas is palus de Aragona fintzas a intzaras allobaus a cussu de sa Mata Bogada de fundu de arréxini. Iant ordinau a is pintoris insoru, intra de custus su Maistu Morrone de Aristanis, de pintai is banderas iscéti cun "arbore viridi campo albo", diaici cumentis ddus agataus in is istemmas de sa Crésia de Santu 'Èngiu.

In is sèculus, sa crésia, a navada única (m. 21,69 x7,60) at tentu medas cambiamentuus chi, perou, non faint difficultadi meda po ligi su manufatu.

Cun dónnia probbabbilidadi, in sa primu mitadi de su '700, s'afatziada dd'ant torrada a fai cun su terminali orizzontali, coronau de merlus, e iant torrau a fai puru su portali de intrada, innui a suba ddoi at una fentanedda tunda chi faint intrai sa luxi. In sa bifora (fentana a duas luxis) de su campanili a vela, una campana datada 1434, candu oramai su giudicau de Arborea giai

de calincunu annu fiat bessiu Marchesau de Aristanis, torrat a portai in sa parti tzentrali un'iscritzioni in caràtiris góticus chi narat:

+Chr(istu)s: rex: venit in pace: Deus: homo: factus est: M: CCCCXXXVIII: Barcolo: Deca: obraridu Goliano:: Argantaro

In sa primu mitadi de su de 18 sèculus, sa crabetura a intrajadura ndi dd'iant bogada, po voluntadi de s'arretori Francesco Porcella, e cambiada cun una bovida a carrada ritmada de arcus "doubleaux".

Immui, iscéti s'abside góticu si presentat ancora beni tentu in is istruturas originàrias cosa sua.

Mancai sa crésia dd'apant giai istudiada fintzas de su tempus de su Vidal in su de 17 sèculus, nisciunu iat mai biu o iscerau cun provas dimostrativas is immàginis de is prus connotus e importantis giugis aristanesus de su Trexentus.

Particolari de su campanili a vela

Is immàginis isculpidas in is cuatro consolas, innui iscàrrigant su pesu is nerbaduras de sa bóvida a ingruxadura gemmada, funt in perda de càrcina e tenint una mannària modesta de 35x30x25 cm.

Sa primu consola de manca chi, fundendi·sí cun sa guarnissa de s'arcu triunfali costituit, chentza de duda, una solutzioni originali de unu motivu istruturali, afigurat Mariano IV cun totus is símبولus de su poderi soberanu: iscetru, corona e istemma, cumentu a marcai sa funtzioni púbblica e istitutzionali chi teniat.

Cumentu eus giai nau, de seguru, est istétiu Marianu IV etotu chi at bófiu a ndí pesai sa crésia no apena iat pigau possuessu de su tronu giudicali a pustis chi su fradi, Pietru

III, si mortu in su 1347 chentza de lassai erederus diretus. Cunformas a sa moda de su tempus su giugi portat una "pellanda", una subravesti po su prus foderada de pellícia cun cuguddu e mànigas ladas, chi donat dignidadi e autoridadi a sa persona chi dda portàt.

Marcat su caràtiri magestosu de su bistiri sa pieghetadura chi bessit de s'iscolladura, is mànigas ladas chi istringnt in is brutzus. Is sa manu dereta istringit s'iscetru chi acinnat a sa Mata Bogada de fundu de arrèxini figurau a su costau, intamis su picaperderi disconnotu rapresentat s'espressioni nóbili e orgolliosa de sa cara in totu sa grandesa sua giai rigorosa, posta in luxi de sa corona grai chi lassat biri is pilus lisus segaus beni.

Sa preséntzia, in s'àngulu postu de tressu a s'àtera parti, de sa figura de Ugoni III portat a pentzai chi sa costruzioni dd'apat sighida custu soberanu chi iat pigau su poderi, prus o mancu a corant'annus, luegus a pustis chi su babbu fiat mortu in su 1376, fortzis de pesti, a s'edadi giai de 58 annus.

Figurau cun realismu profundu ammostat, cummenti a Marianu IV, su fronti coronau.

Sa manu manca istringit su pitzu longu, intamis cun sa dereta si acostat a piturras una cara feminina cun pilus longus intritzaus e arregortus in manera acurada chi depit èssiri sa filla Benedeta chi is sardus-aristanesus, in avolotu, su 3 de martzu 1383, iant puntu paris cun su babbu e ghetada, ancora bia, a funtana candu teniat 19 annus.

*Benedetta de Bas - Serra, filla de Ugoni III de
Arborea (1362 - 1383)*

Cumentu a s'immàgini de Marianu IV sa de Lionora puru si acàpiat a sa guarnissa de s'arcu triunfali decorada cun una série de matas cun froris istilizaus chi, sighendi in sa consola, si disponint a suba de sa conca de sa giuighissa cumentu a una corona de froris. Sa cara, cun is pilus longus chi ddi arruint a suba de is palas, tenit una isbisuriadura,

fortzis unu marcu chi ddi coberrit giai totu sa trempa de dereta mentras is bratzus ingruxaus ponint in luxi s'aspetu solenni de su personàgiu. Non presentat is símbulus de su poderi soberanu, poita non fiat una reina rennianti ma iscéti una giuighissa regenti po contu de su fillu piticu Marianu V.

Brancaleone Doria, figurau in sa segundu consola a manu manca, bistit, cumentu a Mariano IV, una "pellanda" serrada a suta de s'iscolladura tunda de cuatru butonis. Su picaperderi dd'at figurau cun unu tàlliu fini de pilus, is prapeddas marcadas meda e su contomaxi mannu cobertu de una pannégiu abbondanti in s'interis chi aguantat a forti sa cara de unu

personàgiu brabudu e a manteddu, cun probbabbilidadi s'inimigu suu prus mannu, Pietru IV de Aragona, narau puru "Il Cerimonioso" chi dd'iat fatu impresonai in Barcellona e de innoi nci dd'iat cambiau in Casteddu innui, in su 1384, dd'iat fatu impresonai in sa turri de San Pancràtziu e, infatu a sa tenta de si furi, in sa de s'Elefanti.

*Pietru III (o IV) "Il Cerimonioso", rei de Aragona
1319 - 1387)*

In foras de sa crésia, a palas, in sa consola de manca innui acotzat sa bifora chi donat luxi a s'àbsidi s'agatat, mancai arrovinada de su tempus, una segundu immàgini de Lionora chi in s'arrepresentatzioni si torrat a fai a sa chi est isculpida a intru de s'edifítziu.

In is duus ladus, arrovinatus meda, si podint biri is prefilus de duus pipius ancora piticus chi, po lógica, funt is fillus de sa giuighissa aristanesa: Federicu e Marianu (chi a pustis bessit Marianu V) chi in su 1387 teniant prus o mancu 10 e 8 annus .

Intamis, in s'àtera consola, prus arrovinada meda, est figurada un'iscena de cassa, innui s'iscerat iscéti unu cani chi tentat de aferrai una figura chi non si cumprendit ita

siat e unu pilloni símbilli ma prus piticu respetu a is chi funt isculpius in is guarnissas de sa matessi bífora.

Trancafilu de sa bifora de s'absidi (internu)

Trancafilu de sa bifora de s'absidi (esternu)

Su simbolismu chi caraterizat totu sa costruzioni, acabbada própiu candu Lionora fiat regenti in logu de su fillu Federicu, mortu s'annu de cunsagratzoni de sa crésia, si fait pentzai chi sa figura téngiat unu sinnificau allegóricu pretzisu chi perou nosu non cumprendeus. Is rilievus de Santu 'Èngiu, iscobertus e isceraus in su mesi de donniasantu de su 1983 ma

presentaus in manera ufitziali su 22 de martzu 1984, in sa sea de Casteddu de su C.N.R. a suba de is arrelatus italu-ibbéricus, funt oramai unu documentu de fundamentu po s'istória de s'Ísula: unu testimónghiu cuncretu de su passau chi afundat is arréxinis cosa sua in sa chi est istétia s'única espressioni locali de sa tzivilidadi giudicali, disconnota a totus, po fintzas a is Sardus etotu.

Comunu de Santu 'Èngiu